

УДК 338.2:351:864:65.012.8(477)
DOI: 10.31891/2307-5740-2021-294-3-35

ГАРАФОНОВА О. І.

ДЗВО «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

КРАВЧИК Ю. В.

Хмельницький національний університет

ЯНКОВИЙ Р. В.

Заклад вищої освіти "Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая"

ЯЩЕНКО І. В.

Київський університет культури

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА КОНТРОЛЮ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті підкреслено актуальність формування та реалізації в Україні державної політики зміцнення економічної безпеки держави, зокрема з огляду на посилення дії зовнішніх та внутрішніх гібридних ризиків і загроз. Визначено склад та сутнісно-методичні положення таких інституційних механізмів зміцнення економічної безпеки України, як нормативно-правовий, організаційно-управлінський, фінансово-ресурсний, інформаційно-методичний, моніторингу, контролю та коригування. Акцентовано на високому рівні потреби в удосконаленні чинних методичних рекомендацій оцінювання економічної безпеки держави Міністерства економіки України від 2013 року. Вказано на ключові напрями покращення методичних рекомендацій – розведення інноваційної та інвестиційної складових, включення додаткових індикаторів, які більш системно характеризуватимуть розвиток підприємництва та конкуренції на внутрішньому ринку України, міру формування та реалізації інноваційно-технологічного потенціалу національного господарства.

Ключові слова: інституційне забезпечення; економічна безпека держави; державна політика; механізми реалізації та контролю; ризики та загрози.

OLGA GARAFONOVA

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

YURIY KRAVCHYK

Khmelnitskyi National University

ROMAN YANKOVYI

Academician Yuriy Bugay International Scientific and Technical University

INNA YASHCHENKO

Kyiv University of Culture

INSTITUTIONAL MECHANISMS OF IMPLEMENTATION AND CONTROL OF THE STATE POLICY OF STRENGTHENING THE ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

The article emphasizes the urgency of forming and implementing in Ukraine a state policy to strengthen the economic security of the state, in particular in view of the strengthening of external and internal hybrid risks and threats. The composition and essential-methodical provisions of such mechanisms of strengthening the economic security of Ukraine as normative-legal, organizational-administrative, financial-resource, information-methodical, monitoring, control and adjustment are determined. Emphasis is placed on the high level of need to improve the current methodological recommendations for assessing the economic security of the state of the Ministry of Economy of Ukraine from 2013. The key areas for improving methodological recommendations are indicated - breeding of innovation and investment components, inclusion of additional indicators that will more systematically characterize the development of entrepreneurship and competition in the domestic market of Ukraine, the formation and implementation of innovation and technological potential of the national economy. The applied significance of the research results is to determine the vectors of improvement of the national state policy of deterrence of hybrid aggression, which is currently characterized by insufficient structural connection with European and world standards in economic, information and social security and due to lack of common political will and vision of state social vector. Confrontation of hybrid threats both by central legislative and executive bodies, and by local self-government bodies. The scientific novelty of the research results is to identify areas for improvement of regulatory and methodological recommendations for assessing the level of economic security of the state, in particular on the dilution of innovation and investment components, the inclusion of additional indicators that will more systematically characterize the development of entrepreneurship and competition in Ukraine.

Key words: institutional support; economic security of the state; public policy; mechanisms of realization and control, conceptual provisions; risks and threats.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями

Проблема удосконалення державної політики забезпечення економічної безпеки України, особливо в умовах впливу сучасних гібридних загроз, стала особливо актуальною для України на сучасному етапі її поступу як держави після обрання проєвропейського напрямку розвитку та отримання у відповідь з боку РФ анексії АР Крим, військової, а за нею й політичної та економічної агресії на території Донбасу. Економіка України й надалі піддається значному впливу у вигляді гібридних загроз (причому не лише з боку РФ, але й

інших країн – світових та регіональних лідерів, географічних сусідів і т. ін.), які зумовлюють розгортання негативної ланцюгової реакції загострення дисбалансів у політичній та соціально-економічній системах.

Наростаючі процеси глобальної інтеграції потребують застосування нових підходів до формування якісної і ефективної державної політики протидії гібридним ризикам і загрозам на засадах орієнтації на посилення ролі дипломатії у відстоюванні національних інтересів, перерозподіл фінансових ресурсів у сферу підтримки силового блоку держави, імплементацію передових практик світового досвіду щодо вирішення гібридних конфліктів, участь у колективних системах безпеки, формування механізмів компенсації ресурсних втрат, зумовлених гібридною агресією, моніторингу та локалізації протестної активності, реалізацію заходів протекціоністського характеру, захисту об'єктів критичної інфраструктури, обмеження доступу іноземного капіталу до інвестицій в стратегічно важливі сфери економіки, реалізацію механізмів регулювання інформаційного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика формування загального концепту та більш деталізованих стратегічних цілей і завдань, механізмів та інструментів є предметом досліджень низки вітчизняних науковців. Зокрема, у працях О. Олійничука [5, с.93–97], В. Рокочі [7, с.71–74], А. Сухорукова [8, с.49–55] на високому науковому рівні систематизовано базисні положення відносно формування й реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки держави. Вартими уваги є наукові праці З. Варналія, Д. Буркальцевої, О. Саєнко [1, с.100–124], Т. Васильціва, С. Гринкевич [3, с.24–27], Я. Жаліла [4, с.97–104], у яких розроблено та в значній мірі розвинуто наукові методи і підходи до ідентифікації складу ризиків й загроз економічної безпеки України, у тому числі в гібридних їх проявах. Цінними з наукової точки зору також є публікації Т. Васильціва, О. Ярошка [2, с.132–136], О. Пугача [6, с.17], В. Третяка [9, с.6–8], І. Яременка [10], у яких автори в достатній мірі привертають увагу безпосередньо до інституційних механізмів, інструментів та засобів забезпечення економічної безпеки держави.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття.

Незважаючи на значну кількість публікацій, у яких розкриваються теоретико-методичні та прикладні засади управління й забезпечення економічної безпеки держави, більшість напрацювань мають в більшій мірі концептуальний характер. Подальший їх розвиток потребує обґрунтування більш ефективних інституційних механізмів та засобів в цій сфері.

Формулювання цілей статті

Метою статті є обґрунтування інституційних механізмів реалізації та контролю державної політики зміцнення економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу

Процеси фінансово-економічної та інформаційної глобалізації, прояви агресії з боку країн-лідерів за військовим, політичним, економічним потенціалом призвели до формування і посилення деструктивного впливу гібридних загроз, які зумовили розгортання негативної ланцюгової реакції загострення дисбалансів у економічній системі, зокрема, зменшення обсягів промислового виробництва й АПК, девальвації національної грошової одиниці, підвищення темпів зростання інфляції та зниження купівельної спроможності населення, погіршення коопераційних відносин між суб'єктами внутрішнього ринку зі сходу й інших територій держави, ускладнення фінансового стану підприємств та інвестиційної привабливості територій, зростання внутрішньої міграції і погіршення ситуації на ринку праці. В таких умовах актуалізувалася проблема розробки теоретико-методичних засад та реалізації її прикладних інструментів і засобів зміцнення економічної безпеки держави на засадах протидії не лише традиційним, але – гібридним загрозам.

Важливо наголосити на тому, що якісна реалізація державної політики і досягнення всіх її стратегічних і поточних завдань потребує чіткого розуміння реальних обсягів, справедливих джерел залучення та використання фінансово-ресурсного забезпечення. Попри стан політико-економічної кризи в Україні ці питання (з огляду на їх пріоритет в контексті національної і економічної безпеки держави) потребують першочергового вирішення, а відповідний ресурс – залучення і ефективного використання.

Окремим важливим і невід'ємним елементом реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки України слід вважати управління якісним контролем її реалізації. Цьому слугуватиме упровадження механізму реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки України. Власне, відсутність повноцінного складу елементів такого механізму є головною причиною нереалізації чи недосягнення цілей більшості вітчизняних стратегій і програм соціально-економічного розвитку України і її територій.

Відтак, система інституційних механізмів реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки України має містити поєднання нормативно-правового, організаційно-управлінського, фінансово-ресурсного, інформаційно-методичного забезпечення, а також моніторингу, контролю та коригування.

На кожен із цих блоків покладаються власні завдання, представлені на рис. 1, які в сукупності й підтримують та скеровують планові процеси у необхідному руслі.

Зокрема, нормативно-правове забезпечення створює законодавчу базу впровадження державної політики, регламентування певних важливих процесів, їх стратегування, встановлює відповідальність за дії та бездіяльність; організаційно-управлінське забезпечення передбачає визначення структури, відповідальної

за реалізацію політики, а також засад вибудування відповідної організаційно-управлінської вертикалі, функцій та завдань ключових виконавців; фінансово-ресурсне забезпечення стосується розуміння з яких джерел, в яких обсягах будуть залучатися фінанси і ресурси, як вони будуть використовуватися і якою буде методика оцінювання їх ефективності; інформаційно-методичне забезпечення призначене для інформаційної координації між суб'єктами регулювання, а також поінформовання суспільства про успіхи реформ; інструменти моніторингу, контролю та коригування дозволяють відстежувати хід реалізації політики, швидко ідентифікувати та реагувати на зміни в параметрах зовнішнього і внутрішнього середовища, поширення та розвиток гібридних ризиків і загроз об'єктивного та суб'єктивного походження.

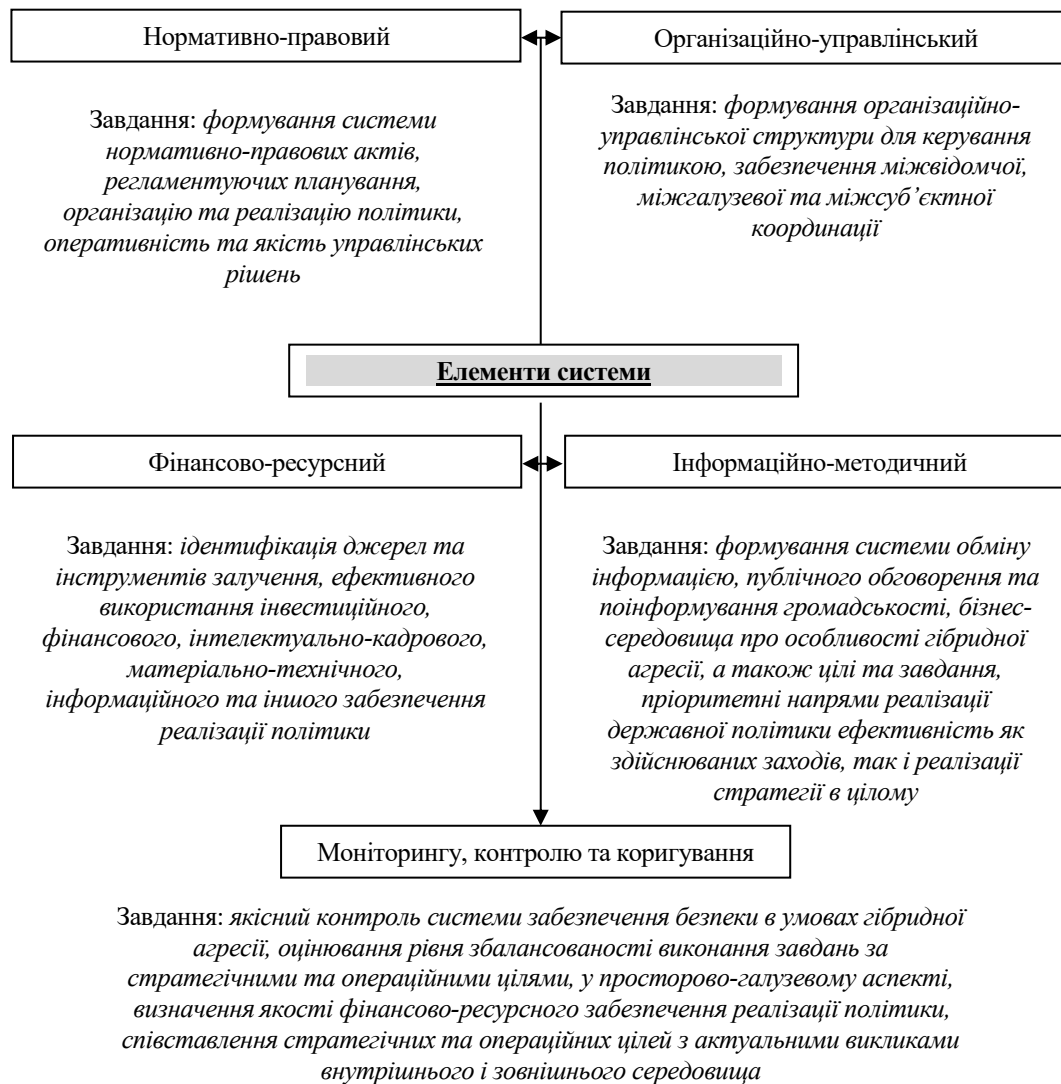

Рис. 1. Елементи системи інституційних механізмів реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки України
Джерело: авторська розробка.

Державна політика в кожній сфері, а забезпечення економічної безпеки держави не є виключенням, потребує свого належного інформаційно-аналітичного забезпечення, зі застосуванням якого стає можливо відстежувати рівень проблемності ситуації, яка сформувалася, а також ідентифікувати відповідні тенденції до покращення чи до погіршення. В царині державної політики забезпечення економічної безпеки таким забезпеченням є Методичні рекомендації з оцінки економічної безпеки держави, прийняті у 2013 році Міністерством економіки України. Однак, на сьогодні цей документ потребує істотного удосконалення. Ключовими напрямками покращення нормативно-методичного забезпечення оцінювання економічної безпеки України мають стати наступні:

1. По-перше, доцільно розділити інвестиційну та інноваційну складові економічної безпеки держави, передбачивши дві окремі складові з власними індикаторами: (1) інвестиційна, (2) технологічна. Поєднання цих складових не дозволяє в повній мірі оцінити як першу – суто інвестиційну (інвестиції потрібні не лише в інновації)), так і другу – в контексті технологічної конкурентоспроможності національної економіки. Відтак, за умови їх розмежування буде надано більш якісну і комплексну оцінку, по-перше, інвестиційної безпеки (обсяги та динаміка інвестицій, джерела формування й використання, ефективність їх використання, міра модернізації виробничої

бази, оновлення основних засобів тощо); по-друге, технологічної (науково-дослідна та інноваційна діяльність, параметри технологічної конкурентоспроможності економіки, розвиток ринку інтелектуальної власності, залучення і використання прогресивних технологій (не обов'язково ці процеси пов'язані з інвестиціями)).

2. По-друге, пункт 1.1 доцільно викласти в редакції: «Середнє співвідношення обсягів ВДВ промисловості України та середнього ВДВ промисловості країн ЄС». Трактування «окремих країн Європи» розмите. Слід або чітко конкретизувати країни або встановити підхід на рівні середнього по ЄС.

3. По-третє, потрібно ввести технологічну складову економічної безпеки держави, передбачивши у ній додаткові індикатори, які стосуються цифрової трансформації економіки України, поширення передових ІКТ, наприклад, рейтингові позиції та значення відповідних субіндексів України у міжнародних рейтингах за Індексом технологічної готовності та рівня інноваційного розвитку Глобального індексу конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму (Global Competitiveness Index WEF), Індексом технологічної інфраструктури та цифрової конкурентоспроможності Індeksu світової конкурентоспроможності Інституту розвитку менеджменту в Швейцарії (IMD World Competitiveness Yearbook), Індексом економіки знань Інституту Світового банку (Knowledge Economy Index). В умовах глобалізації та цифровізації чинник цифрової конкурентоспроможності набуває все більш пріоритетного значення в контексті безпеки національної економіки.

4. По-четверте, потрібно ввести індикатори «Середньорічні (до прикладу, за останні 5 років) індекси приросту продукції стратегічних галузей промисловості України (у порівняльних цінах)». В Україні функціонує Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України, однак, відповідні індикатори, які б характеризували показники виробництва у цих галузях, не передбачені Методичними рекомендаціями.

5. По-п'яте, потрібно ввести індикатор «Стан конкурентоспроможності економіки України». Конкурентоспроможність національної економіки – ключова характеристика макроекономічного розвитку країни. Відповідно, доречно передбачити індикатори, які її відображають. Інформаційна база цього індикатора – значення індексів та субіндексів України в міжнародних рейтингах конкурентоспроможності (до прикладу, Всесвітнього економічного форуму, Міжнародного центру конкурентоспроможності, Інституту розвитку менеджменту в Швейцарії, Міжнародної бізнес-школи INSEAD та ін.).

6. По-шосте, необхідно ввести індикатори, які характеризують розвиток малого підприємництва (кількість суб'єктів малого бізнесу (СМБ) на 1 тис. осіб, частка діючих СМБ, частка сектора МБ в показниках виробництва/реалізації, зайнятості, податкових надходжень, показник деконцентрації СМБ тощо) або інтегральний індикатор розвитку малого підприємництва в Україні. Стан розвитку та внесок малого підприємництва в економіку, соціальний розвиток у міжнародній практиці має важливе значення як характеристика демонополізації економіки, її внутрішньої стійкості, формування середнього класу тощо.

Викладені зміни дозволять більш якісно оцінювати стан економічної безпеки України, а, відповідно, й обґрунтовувати та ухвалювати більш виважені та ефективні управлінські рішення.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Відтак, державна політика забезпечення економічної безпеки України в умовах гібридних загроз має реалізовуватися за напрямками: започаткування моніторингу, аналізу та діагностики економічної безпеки держави в умовах впливу гібридних загроз; здійснення стратегування і планування політики забезпечення економічної безпеки та розвитку національної економіки з урахуванням зовнішніх та внутрішніх умов і можливостей; удосконалення організаційно-управлінської системи забезпечення економічної безпеки України; впровадження організаційно-економічного механізму реалізації економічних інтересів суб'єктів системи забезпечення економічної безпеки держави; становлення дієвого контролю якості та ефективності функціонування системи забезпечення економічної безпеки України. Подальші наукові дослідження у визначеному напрямі мають стосуватися удосконалення методики пофункціонального аналізування економічної безпеки держави.

Література

1. Варналій З.С., Буркальцева Д.Д., Саєнко О.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : моногр. К. : Знання України, 2011. 299 с.
2. Васильців Т. Г., Ярошко О. Р. Фінансова безпека підприємства: місце в системі економічної безпеки та пріоритети посилення на посткризовому етапі розвитку економіки. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21.2. С. 132–136.
3. Васильців Т. Г., Гринкевич С. С. Формування середовища економічної безпеки підприємництва в Україні. Економічний часопис-XXI. 2015. № 3-4 (1). С. 24–27.
4. Жаліло Я.А. До формування категоріального апарату науки про економічну безпеку. Стратегічна панорама. 2004. № 3. С. 97–104.
5. Олійничук О. Система економічної безпеки держави та рівні її формування: концептуальні аспекти. Галицький економічний вісник. 2015. Т. 48, № 1. С. 93–100.
6. Пугач О. А. Класифікація та систематизація загроз економічній безпеці держави в системі національної безпеки. Економіка і організація управління. 2014. № 1 (17) – 2 (18).
7. Рокоча В. В. Трансформація системи національної економічної безпеки в умовах глобалізації світової економіки. Економічна безпека. 2014. № 10. С. 71–78.

8. Сухоруков А.І. Методологія оцінки рівня економічної безпеки. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2008. № 1. С. 49–55.
9. Третяк В. В. Економічна безпека: сутність та умови формування. Економіка і держава. 2010. № 1. С. 6–8.
10. Яременко І. І. Економічна безпека як складова національної безпеки держави. Національний університет «Львівська політехніка». 2013. URL : <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/22426/1/43-Yaremko-74-75.pdf>.

References

1. Vamaliy, Z., Burkaltseva, D., Saenko, O. (2011). Economic Security of Ukraine: Problems and Priorities of Strengthening. Kyiv, Znannya Ukrainy, 299 p.
2. Vasylytsiv, T. G., Yaroshko, O. P. (2011). Financial security of the enterprise: place in the system of economic security and priorities of strengthening at the post-crisis stage of economic development. Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine. Vol. 21.2. pp. 132-136.
3. Vasylytsiv, T. G., Hrynkevych, S. S. (2015). Formation of the environment of economic security of business in Ukraine. Economic Journal-XXI. Vol. 3-4 (1). pp. 24-27.
4. Zhalilo, Ya. (2004). To the formation of the categorical apparatus of the science of economic security. Strategic Panoram, No. 3, 2004, pp. 97-104.
5. Olijnychuk, O. (2015). The system of economic security of the state and levels of its formation: conceptual aspects]. Ghalycjkyj ekonomichnyj. Galician economic journal, 48 (1), pp. 93–100.
6. Pughach, O. A. (2014). Classification and systematization of threats to the economic security of the state in the system of national security. Economics and Organization of Management, 1 (17) – 2 (18).
7. Rokocha, V. V. (2014). Transformation of the system of national economic security in the conditions of globalization of the world economy. Economic Security, 10, pp. 71–78.
8. Sukhorukov, A. (2008). Methodology for assessing the level of economic security. Herald of Kyiv National University of Trade and Economics, No. 1, pp. 49-55.
9. Tretjak, V. V. (2010). Economic security: the essence and conditions of formation. Economics and State, 1, pp. 6–8.
10. Jaremenko, I. I. (2013). Economic security as a component of national security. National university «Lvivjsjka politechnika». Retrieved from <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/22426/1/43-Yaremko-74-75.pdf>.

Надійшла / Paper received : 27.01.2021

Надрукована / Printed : 10.03.2021